

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2025, 12 (1), 273-296

ARAP DİLİ ve BELAGÂTINA GÖRE HÂBİL-KÂBİL KISSASININ TAHLİLİ
Analysis of the Story of Abel and Cain According to the Arabic Language and Rhetoric

Sedat SAĞDIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, sedatsagdic@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3008-0841.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	17.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	14.05.2025
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	1
Sayfa/ Pages:	273-296

Atıf / Cite as: Sağdıç, Sedat. "Arap Dili ve Belagâtına Göre Hâbil-Kâbil Kıssasının Tahlili" (Analysis of the Story of Abel and Cain According to the Arabic Language and Rhetoric) *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/1 (2025), 273-296. Doi: 10.17859/pauifd.1641232.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD) 273-296
ARAP DİLİ ve BELAGÂTINA GÖRE HÂBİL-KÂBİL KISSASININ TAHLİLİ*

Sedat SAĞDIÇ**

Öz

Kur'an'ın anlaşılmasında Arap dili ve belagatının önemi tartışmasız bir gerçektir. Hatta bu hususta dil ve belagatın en temel unsur olduğunu söyleyebiliriz. Kur'an aynı anlama gelebilecek kelimelerin kullanımında tekdüze değildir. Bu farklılık Kur'an'da kullanım zenginliği olarak göze çarpmaktadır. Kur'an'ın eş anlamlı gibi gözükken kelimeler arasında yaptığı tercihte muhakkak bir nüans vardır. Arap dilinde, daha doğrusu dilbilimcilerin ifadesiyle hiçbir dilde yüzde yüz aynı anlama gelen kelime bulunmamaktadır. Kur'an'ın seçip kullandığı bütün kelimeler onun mucize oluşuna işaret eder. Kur'an'ın, lügatın yanı sıra grameri oluşturan sarf ve nahiv konularındaki kullanımları dikkat çekmektedir. Bu tercihlerinin de mucize kitap oluşunun kanıtlarından biri olduğu söylenebilir. Meânî, Beyân ve Bedî' disiplinlerinden oluşan belagat ilmi Kur'an'ın inceliklerinin anlaşılması için ortaya çıkmıştır. Kur'an'daki belagat noktelerinin tespit edilmesinin, vahyin ruhunun dört başı mamur bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacağı tartışmasız bir husustur. Hâbil-Kâbil kıssası Mâide suresinde beş ayette anlatılmaktadır. Kıssa bu kadar az ayetten oluşmasına rağmen çok zengin dil ve belagat incelikleri barındırmaktadır. Bu noktelerin yansıtılmasının bu kıssanın özellikle insan psikolojisi ile ilgili mesajlarının daha iyi kavranılmasını temin edeceği şüphesizdir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Kıssa, Hâbil-Kâbil, Lügat, Tahlil

Analysis of the Story of Abel and Cain According to the Arabic Language and Rhetoric

Abstract

The importance of the Arabic language and rhetoric in understanding the Quran is an undisputed fact. We can even say that language and eloquence are the most fundamental elements in this regard. The Quran is not uniform in the use of words that may mean the same thing. This difference stands out as a richness of use in the Quran. There is certainly a nuance in the Quran's choice between words that appear to be synonymous. In the Arabic language, or rather as linguists put it, in no language, there is no word that has one hundred percent the same meaning. All the words used in the Quran indicate that it is a miracle. In addition to the vocabulary, the uses of the Qur'an in the subjects of morphology and nahiv, which constitute grammar, attract attention. It can be said that these choices are one of the proofs of its being a miracle book. The science of rhetoric, consisting of the disciplines of Meânî, Bayan and Badi, emerged to understand the subtleties of the Quran. It is an indisputable fact that the detection of the anecdotes of eloquence in the Qur'an will contribute to the perfect understanding of the spirit of revelation. The story of Cain and Abel is told in five verses of the Maidah Surah. Although the story consists of so few verses, it contains very rich language and rhetorical subtleties. There is no doubt that reflecting these points will ensure a better

* Yazar makalede etik kurul izni gerektirecek bir durum olmadığını beyan etmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, sedatsagdic@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3008-0841.

understanding of the messages of this story, especially those related to human psychology.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Story, Abel-Cain, Dictionary, Analysis

Structured Abstract

We see that there are very intense subtleties of language and rhetoric in this short passage of five verses. It is not surprising for the Quran, which is a miracle of language. It is understood from the word preferred in the relevant context of the story that the story is very important and that it should not be viewed as a fairy tale but rather should be evaluated as an event to be taken as a lesson. Again, the word chosen indicates that the story was only half-known in society and that the Prophet had no knowledge of the story.

The pattern of the verb used makes it possible to understand the state of mind of the parties involved and to deduce the course of their conversation. It has been concluded that even if a person seems unstoppable at first, as a result of the internal self-examination he goes through, a storm may break out inside him and he may be affected by what is said, especially by calm and rational words. A preferred preposition indicates that the possibility of the addressee committing the act of killing can be determined. We understand that it is possible to obtain information about whether the *sığa* used kills people gradually or instantly, and how many attempts are required for this to happen. The verb can have opposing meanings depending on the preposition it takes. The meaning it gains according to this preposition can reflect the psychology of the person performing the action. According to the additional at the end of the verb, one's determination about an action that one will do can be determined. Again, this additional allows us to understand whether the addressee of the statement has knowledge about the subject. It has been concluded that character analysis can be made from the difference in usage between the noun sentence and the verb sentence. It was possible to estimate the time elapsed between events from the coordinating conjunction used. These conjunctions show how the psychology of the person doing the action can change in a short time. The fact that the citation coordinating conjunction is not used in some situations also indicates that the words said to persuade the addressee on a subject are similar to each other and that their power of influence can be determined. The change in the normal order of sentence elements shows the detail about the outcome of an event. Again, it has been determined that the preposition, which is appreciated in relativity, will contribute to the solution of important issues.

It has been concluded that the phenomenon of metaphor in the Arabic language will contribute to the solution of even major theological (*kalam*) issues without the need for interpretations such as appreciating words and resorting to other readings.

It has been determined that these usage wits of the Arabic language in the story have an importance that cannot be left out for different sciences, especially psychology, sociology, morality, *kalam* and *fiqh*. It has been concluded that the examination of the Quran, especially the stories, at the postgraduate level in the Arabic Language and Rhetoric Department will contribute greatly to a clearer understanding of the Quranic message.

GİRİŞ

Hâbil-Kâbil kıssası tarih, tefsir ve kısas-ı enbiyâ türü kitaplarda oldukça detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu kaynaklarda anlatılanlara göre Hz. Havvâ biri erkek biri kız olmak üzere her batında iki, toplam yirmi batında kırk çocuk dünyaya getirmiş; yalnız Hz. Şit tek olarak doğmuş, Kâbil ilk batında, Hâbil ise ikinci batında doğmuştu. Âdem ile Havvâ'nın çocukları birbirleriyle evlenmişti. İkizler birbirleriyle evlenemediği için her batnın erkeği diğer batnın kızıyla evlenebiliyordu. Evlilik

zamanları geldiğinde Allah Hz. Âdem'e Hâbil'in ikiziyle Kâbil'i, Kâbil'in ikiziyle Hâbil'i evlendirme emri verdi. Kâbil'in ikizi çok güzel, Hâbil'in ki ise çirkin idi. Kâbil kendi ikiziyle değil, daha layık olduğunu iddia ederek Hâbil'in ikiziyle evlenmek istedi. Bunun üzerine Âdem her ikisinden bir kurban takdim etmelerini, hangisinin kurbanı kabul edilirse onun haklı olacağını söyledi.¹ Gökten inen bir ateşin takdim edileni yakması onun kabul edildiğine işaret etti.² Hâbil çoban, Kâbil çiftçiydi, Hâbil sürüsünün en güzel hayvanını, Kâbil ise ürünlerinin en kötüsünü sunmuştu.³ Her ikisi de takdimlerini bir dağın tepesine bıraktılar, ateş Hâbil'in sunduğunu yok etti, Kâbil'in ki ise olduğu gibi kaldı. Bunun üzerine Kâbil kızıp Hâbil'e kin duymaya başladı, daha sonra bir fırsatını bulup taşla kafasını ezerek onu öldürdü.⁴

Kur'an'da bu kıssa Mâide Suresinin 27-31. ayetlerinde anlatılmıştır. Kur'an'ın kıssalarda tarih ve tefsir kitapları gibi detaya yer vermediği bilinmektedir. Bu kıssada da nedeni söylenilmeden kurban takdiminden bahsedilmiştir. Amaç bizzat kurbanın kendisi olmadığı için teferruata girilmemiştir. Sadece buna değil kardeşlerin isimleri, günlük meşgaleleri, kurban olarak neyi takdim ettikleri, yaşça hangisinin büyük, hangisinin küçük olduğu gibi detaylar zikredilmemiş, bununla kıssanın mesajının zaman, mekân ve olayın kahramanı kardeşlerle sınırlı tutulmaması amaçlanmıştır.⁵

Kıssaya Hz. Peygamber'e hitaben "Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku" diye başlanılmasından anlatılan bu olayın diğer dinler ve insanlar arasında, özellikle Ehl-i kitap ve Arap kültüründe bilindiği, itibar gördüğü fakat yapılan tahrifler nedeniyle asıl mesajının kaybolduğu anlaşılmaktadır.⁶ Kıssanın anlatıldığı ayetler Medine Yahudilerinin Hz. Peygamberle ilişkileri bağlamında

¹ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, ed. Mahmut Abdulkadir Arnâvut (Beyrut: Dâru Sâder, 2004), 1/266; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-i'âne 'alâ ma'rîfeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*, ed. İbrahim Şemsüddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1438), 1/428; Muhammed Mütevellî Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, ts., 3073.

² Şerefüddin el-Huseyn b. Abdillâh Tîbî, *Fütûhu'l-gayb fî'l-keşf'an kınâi'r-reyb* (Ebû Zabî: Caizetü Dübey ed-Devliyye li'l- Kur'ani'l-Kerim, 1434), 5/331; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2/253.

³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vili 'Âyi'l-Kur'ân: Tefsîrû't-Taberî* (Beyrut-'Ammân: Dâru İbn Hazm-Dâru'l-A'lâm, 1423), 4/242; Muhammed Fahrüddin Ziyâuddin Ömer er-Râzî, *Tefsîrû'l-fahri'r-Râzî: et-Tefsîrû'l-kebîr: Mefâtihü'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1426), 4/173; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Cami'u li-ahkâmi'l-Kur'an ve'l mübeyyinü limâ tezammanehü mine's-sünne ve âyi'l-furkân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427), 6/134; Muhammed Cemalüddin Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl:Tefsîrû'l-Kâsımî*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn's-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424), 107.

⁴ Ömer Faruk Harman, "Hâbil ve Kâbil", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi, 1996), 14/377.

⁵ İbrahim Yıldız, "Kur'an'da Kardeş Şiddeti: Hâbil-Kâbil ve Hz. Yûsuf Kıssalarına Psikolojik Bir Bakış", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 84.

⁶ Ahmed Mustafa Merâgî, *Tefsîrû'l-Merâgî* (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, ts.), 6/97; Yıldız, "Kur'an'da Kardeş Şiddeti", 85.

indirilmiştir. Dolayısıyla 27. ayetteki عَلَيْهِمْ ifadesindeki zamir Ben-i İsrail'e racidir.⁷ Zira bu âyetlerin öncesinde Medine Yahudilerine Hz. Mûsâ ve kavmi arasında yaşanan bazı olaylar hatırlatılmıştır.⁸ Yahudiler Hz. Peygamber'i aşırı kıskanıyorlar, ona kötülük ediyorlardı. Bu bağlamda Yahudilerin Hz. Peygamber'i çekememeleri sebebiyle ona iman etmemeleri yerilmiş ve kıskançlığın ne kadar kötü sonuçlara yol açabileceğine misal olarak bu kıssa anlatılmıştır.⁹ Bilindiği gibi bu kıskançlıkları onları Hz. Peygamber ve ashabına karşı tuzak kurma noktasına getirmiş, Hz. Peygamber'i öldürmek istemişlerdi. Allah da bu kıssa bağlamında onlara bir insan öldürmenin ne kadar büyük bir cürüm olduğunu anlatmıştır.¹⁰ Kıssada İslam'a muhalefet edenleri susturma, Hz. Peygamber'e teselli vardır.¹¹ Ayrıca Hz. Peygamber'i öldürmek isteyen Yahudilerin affedilmesi için bir teşvik mesajının olduğu da söylenebilir.¹² Kıssadan Hz. Âdem'in çocuklarının Allah'a, ahirete, cennet ve cehenneme inandıkları, kurban takdim etmek gibi bir ibadette bulundukları anlaşılmaktadır. Bu durum Hz. Âdem'in bir peygamber olduğunu ve bu bilinci çocuklarına aşıladığını gösterir.¹³

Bu kıssadaki mesajlar sadece Hz. Peygamber ve ashabı için değildir. Diğer kıssalarda olduğu gibi bu kıssa da Âdem oğullarının hepsi için darb-ı mesel teşkil etmektedir.¹⁴ Genel olarak kıssada verilmek istenen mesaj, insanın kıskançlık duygusunu kontrol altına alamadığı takdirde kardeşi gibi kendisine en yakınlarından biri olan, en çok şefkat gösterip koruması gereken kişiye karşı bile en büyük kötülük olan öldürme fiilini işleyebilecek potansiyele sahip olduğu, bu durumun insanı asla kurtulamayacağı bir vicdan azabının pençesine atacağı ve bu vahim neticenin önüne sadece takva sahibi olmakla geçilebileceği gerçeğidir.¹⁵ Dolayısıyla kıssa, özelde Yahudilerin genelde tüm insanların bu olaydan ibret alarak kıskançlığın neden olabileceği haksız davranışlardan kaçınmaları gerektiği mesajını içermektedir.¹⁶

Bu kıssa ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ekseriyeti kıssanın psikolojik mesajlarıyla ilgilidir. Üzerine bu kadar çalışılan bir konuya benzer makale ile bir tane daha ilave etme amacı güdülmemektedir. Kur'an kıssaları hem doğrudan ilk muhataplarına hem de sonraki muhataplarına mesajlar, öğütler içerir. Bu kıssalar detaya yer vermez, öze odaklanır muhatapı neye ihtiyaç duyuyorsa onu aktarır. İsminin kıssa oluşu da bu özelliğini yansıtır. Bilindiği gibi kıssanın kök manası "kırmak" tır. İsminde, adeta olayın teferruatını, muhatapının ihtiyacı olmayan hususlar kesilerek hadisenin aktarıldığına bir işaret vardır. Kur'an, öğütlerinden

⁷ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî İbn 'Atiyye, *el-Muharrerü'l veciz fî tefsîri'l-Kitabi'l-'Azîz* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1422), 2/178.

⁸ Yıldız, "Kur'an'da Kardeş Şiddeti", 84.

⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/253; Yıldız, "Kur'an'da Kardeş Şiddeti", 84.

¹⁰ Taberî, *Tefsîrü't-Taberî*, 4/242; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/257.

¹¹ Kurtubî, *el-Cami'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 6/133.

¹² Taberî, *Tefsîrü't-Taberî*, 4/259.

¹³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/256.

¹⁴ Taberî, *Tefsîrü't-Taberî*, 4/259.

¹⁵ Yıldız, "Kur'an'da Kardeş Şiddeti", 89.

¹⁶ Yıldız, "Kur'an'da Kardeş Şiddeti", 84.

yararlanılabilmesi için değişik yönleriyle ele alınmıştır. Dil ve belâgat konuları da Kur'an mesajının nüktelerinin elde edilmesinde büyük bir rol oynar. Bu sebeple çok değişik ilmi disiplinler merkeze alınarak incelenen Hâbil-Kâbil kıssası, makalede gramer ve belâgat konuları üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Herhangi bir metin için dil güzelce, ustaca kullanıldığında onun mesajını anlama, onu kavrama ve ondan istifade oranı yükselmektedir. Bu metin ilahî olunca, tâbir caizse yazarı yüce yaratıcı olduğunda bu istifade oranı -incelikleri tespit edilebildiğinde- en üst düzeyde olacaktır. Zira belâgatçıların ittifakıyla Kur'an en beliğ Arapça kaynaktır. Bu gerekçelerle kıssa bu yönden ele alınıp nüktelerinin belirlenmesi, bunların bireysel ve toplumsal ilişkilerde rehber işlevi görmesi gayesi güdülmüştür. Kıssa tamamen bu çerçevede yani Arap dili ve belagatı üzerinden değerlendirilecek, dil ve belagat sınırlarının aşılmasına âzamî özen gösterilecektir.

Çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm lûgat, ikinci bölüm sarf, üçüncü bölüm nahiv, dördüncü bölüm ise belagat tahlili başlıklarından meydana gelmektedir. Birinci bölümde kıssada geçen on bir kelime lûgat açısından incelenecektir. İkinci bölümde ise kıssadaki masdar kullanımına, tef'îl babı tercihine, sülasi mücerred ile tefe'ul babı arasındaki farka temas edilecektir. Üçüncü bölümde nahiv ilmi merkeze alınarak fiilin te'kidli kullanıldığında kazandığı anlama, bir üslubun harf-i cerli ve harf-i cersiz işlevine, harf-i cer bulunduğu hangisinin tercih edildiğine ve izafette muzaf ile muzaf ileyh arasında takdir edilen harf-i cere göre anlamının değişmesi ile atıf harfi kullanımına değinilecektir. Şart üslubunda اِنْ ile اِنَّا arasındaki fark, şart fiilinin sigası ve zamanının anlama etkisi tespit edilecektir. Ayrıca اَصْنَحْ fiilinin zamanı dikkate alınarak kazandığı anlam, kullanılan nidâ harflerinin bulunduğu cümleye kattığı mana ve zamirlerin mercii ele alınacaktır. Belâgat tahlilleri başlığı altında ise isim ve fiil cümlesi arasındaki farka, cümlelerin öğelerinin sıralanışının anlama etkisine, cümledeki hazfedilen kelime ya da terkiplerin anlam nüanslarına, itnab'ın kattığı ilave manaya; fiilin mecaz kullanımına, ta'riz ve üslub-u hakim'e yer verilecektir.

Kıssada geçen bütün kelimeler, gramer kullanımları ve belagat konuları ele alınmayacaktır. Kullanım inceliğine işaret eden, kıssanın anlaşılmasına zenginlik katacak olanlara yer verilecektir. Ayet mealleri kıssanın dil ve belâgat nüktelerinin incelenmesi neticesinde makalede ulaşılan bir sonucun semeresi olarak tarafımızca verilmiştir.

Çalışmada çok sayıda klasik sözlüğe müracaat edilmiştir. Cevherî'nin *es-Sihâh*'ı, Râgıb'ın *el-Müfredât*'ı, 'Askerî'nin *el-Furûk*'u, öne çıkan kaynaklar olarak zikredilebilir. Kıssadaki dil ve belagat inceliklerini ortaya koymak için dil merkezli açıklamalar yapan yirmiyi aşkın tefsir kaynağından yararlanılmıştır. Bunlar arasında İbn Âşûr'un *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*'i, Ebû Hayyân'ın *Tefsîrû'l- bahri'l-Muhî't*'i, Râzî'nin *Mefâtîhu'l-gayb*'ı, Kurtubî'nin *el-Cami'u li-ahkâmi'l-Kur'an*'ını özellikle belirtmekte fayda mülâhaza edilmiştir.

Ayrıca Arap dili ve belagatı alanına vukufiyetinin yanı sıra Kur'an'ı anlama ve yorumlama gayretleriyle de temâyüz eden, yaşayan âlimlerden Fâdıl Sâlih Sâmerrâî'nin, *Meânî'n-nahv*'i başta olmak üzere bu alandaki müktesebatından çalışmada çokça yararlanılmıştır.

Birinci bölüme geçmeden önce Mâide Suresinin ilgili ayetlerinin metin ve meâlinin topluca verilmesi uygun olacaktır:

وَائِذْ عَلَيْهِمْ نَبَأُ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ 27

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِيَدَيْكَ لِأَفْتُلَنَّكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ 28

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَبْنِيءَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ 29

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ 30

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحِثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُؤَارِي سُوءَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سُوءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ 31

27. Onlara Âdem'in iki oğlunun önemli haberini aslına uygun bir şekilde naklet. Hani bir kurban sunmuşlar birinin kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. (kurbanı kabul edilmeyen) seni kesinlikle ama kesinlikle öldüreceğim dedi. (diğeri) Allah sadece muttakilerin (kurbanlarını) kabul eder diye mukabelede bulundu.

28. Eğer beni öldürmeye kalkarsan, (şunu bil ki) ben seni öldürmeye yeltenecek tıynette birisi değilim; zira alemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. (diye ekledi)

29. (sözlerini) Sonuçta hem bu öldürme günahını hem de daha öncekini (kurbanının kabul edilmemesine neden olan samimiyetsizliğinin) yüklenir, cehennemliklerden olursun. Haksızlık yapanların yaptıklarının karşılığı budur. (şeklinde sürdürdü)

30. Şeytan, kardeşini öldürmesi için kanına girdi, o da öldürdü ve kaybeden kendisi oldu.

31. Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini (katile) göstermek için toprağı eşeleyen bir karga gönderdi. (katil) Şöyle dedi: Vah başıma gelenler, bu karganın yaptığı gibi kardeşimin cesedini ortadan kaldırmaktan acze düştüm ha! Öldürdüğüne çok pişman oldu.

1.Lügavî Açıdan Tahlil

Bu bölümde tilavet (تلاوة), nebe' (النبا'), hakk (الحق), kurban (القربان), katl (القتل), bast (البسط), ism (الاثم), tav' (الطوع), zulm (الظلم), ve sev'e (السوءة) kelimelerinin lügat manalarını benzer anlama gelen müradifleriyle mukayeseli bir şekilde ele alınacaktır.

1.1. Tilavet (التلاوة)

تِلَو (tilv) kök olarak takip etmek manasına gelmektedir.¹⁷ Kur'an okumak, okuyanın ayetleri peş peşe getirmesi sebebiyle تلاوة القرآن "tilavetül Kur'an" olarak isimlendirilmiştir.¹⁸ Kur'an için tilavet; açıkça ortaya koyma, ilan etme, tebliğ etme veya şeref, saygınlık, azamet ya da bağlanmak, tabi olmak, itaat etmek manalarına gelir. Eğer özellikle bir şeref, azamet atfedilmezse Kur'an dışındaki kitaplar için tilavet ifadesinin kullanılmasının doğru olmadığı söylenebilir.¹⁹ Tilavet kıraatten daha özeldir. Her tilavet aynı zamanda kıraat; fakat her kıraat tilavet değildir.²⁰ Tilavet en az iki kelimeyle olur, kıraat ise tek kelimeyle de olur. تَلَا فَلَانٌ قَرَأَ فَلَانٌ اسْمُهُ denilir, fakat تَلَا فَلَانٌ denilemez, zira tilavette takip anlamı vardır, tek kelimeyle takip olmaz.²¹ Kıssa, birbirini takip eden olaylar silsilesinden meydana gelmektedir. Bu sebeple tilavet kelimesi tercih edilmiştir.

1.2. Nebe (النبا)

Haber manasına gelen²² nebe' kelimesinin aslı bir yerden bir yere gitmektir. Gidene نَبَى denir. Haber denilmesi de bu sebeptedir; zira bir mekândan başkasına gitmek söz konusudur. Bir arabî Hz. Peygamber'e يَا نَبِيَّ اللَّهُ "ya nebie'l-Allah" derken ey Mekke'den Medine'ye çıkan (giden) anlamını kastetmiştir.²³

Bir habere nebe' denilebilmesi için çok önemli, ilme dayalı olması ya da zannı galip içermesi gerekir. Bu özellikleri taşımayan habere nebe' denilemez.²⁴ Haber manasına ilaveten ilim anlamı da barındırır. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا "Ey iman edenler bir fâsık size önemli bir haber getirdiğinde onu iyice araştırın."²⁵ Yani hemen inanmayın, detaylı bir şekilde araştırın anlamına gelir.²⁶ Bu azamet anlamını barındırmasından dolayı Hz. Peygamber'e نَبِي denilmiştir.²⁷

Nebe' haber verilenin bilmediği bir şeyi haber vermek için, haber ise haber verilenin bildiği ve bilmediği için kullanılır. Bu bağlamda تُخْبِرُنِي عَمَّا عِنْدِي denilebilir;

¹⁷ Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Enes Muhammed Şamî (Kâhire: Dâru'l- Hadîs, 1429), 129.

¹⁸ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 129.

¹⁹ Hasan Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'ani'l-Kerîm* (Tahran: Merkezü Neşri Âsârî'l-'Allâme el-Mustafavî, 1385), 1/426.

²⁰ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh: Tacü'l-lüga ve sıhâhü'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgâfur 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-Melayîn, 1404), 37/249; Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1423), 83.

²¹ Ebî Hilâl el-Hasen b. Abdullah b. Sehl 'Askerî, *el-Furûku'l-lugaviyye*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1427), 77.

²² Ebû'l- Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el Ensarî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisanü'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr - Muhammed Ahmed Hasbillah (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 6/4315.

²³ Cevherî, *es-Sihâh*, 1/74.

²⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 482.

²⁵ el-Hucurât 49/6.

²⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 482,483.

²⁷ 'Askerî, *el-Furûk*, 53.

fakat *لَيْسَ مِنْ أَنْبَاءِ الْفَرَى نَفْسُهُ عَلَيْكَ* denilemez. *(Ey Muhammed!) Bunlar o memleketlerin haberlerinden bazılarıdır. Onları sana anlatıyoruz.*²⁸ Ayet Hz. Peygamber'in bunlarla ilgili hiçbir şey bilmediğine işaret eder.²⁹ Bölgede kıssayla ilgili yalan yanlış bir çok menkıbe anlatılması ve kıssanın çok önemli olması sebebiyle ayette nebe' kelimesi kullanılmıştır.

1.3. Hakk (الحق)

Batılın hilafı olan³⁰ hakk bir şeyin sağlam ve sağlıklı oluşuna delalet eder.³¹ Bu kelimede gerçekliğe, vakıaya uygunluğa bir işaret vardır.³² Hakkın aslı mutabakattır, muvafakattır.³³ Ayetteki (بِالْحَقِّ) lafzı bu kıssanın doğru, diğer ilahi kitaplarda yazılanlara da uygun olduğunu göstermektedir.³⁴ Râzî'ye (ö. 606/1210) göre bu kıssa hasedin kötülüğünü anlatma gayesiyle indirilmiştir. Bu sebeple diğer faydasız hikâyeler gibi değil; ders çıkarmak için hakiki bir kıssa olarak ele alınması gerekir.³⁵

1.4. Kurban (القربان)

فُرقان gibi *قربان* kelimesi ister hayvan kesme ister başka türlü olsun Allah'a yaklaştıran her şeydir.³⁷ *قُرْبَانُ الْمَلِكِ* ifadesi kralın yakınında bulunanlara, vezirlere işaret eder.³⁸ Böyle olmakla beraber örfi kullanımda Allah için hayvan boğazlamanın özel adı olmuştur.³⁹ Ayette geçen kurban kelimesi iki kardeşten birinin udhiye (kurbanlık hayvan), diğerinin ise ekip biçtiği ürünlerden takdimine işaret eder.

1.5. Katl (القتل)

Katl ruhun cesetten ayrılması noktasında mevt (موت) ile aynı anlama gelse de bu işi yapan biri dikkate alındığında ondan farklılık gösterir.⁴⁰ Zira mevt sadece Allah'ın fiilidir.⁴¹ Öncesinde örneği bulunmamasına rağmen Kâbil'in öldürme olayını nasıl bildiği sorusu akla gelebilir. İnsanın sonlu olduğu düşüncesinden hareketle bunu fitraten bilmesi mümkün olmakla beraber;⁴² muhtemelen avlanmaktan, hayvan

²⁸ Hûd 11/100.

²⁹ 'Askerî, *el-Furûk*, 53.

³⁰ Cevherî, *es-Sihâh*, 4/1460; İbn Manzûr, *Lisanü'l-'Arab*, 2/939.

³¹ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 192.

³² Mustafavî, *et-Tahkîk*, 2/303.

³³ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 132.

³⁴ Râzî, *Tefsîrü'l-fahri'r-Râzî*, 4/174; Mahmut Öztürk, "Öfke Kontrolünde Allah ve Ahiret İnancının etkisi (Hâbil-Kâbil Örneği)", *Diyanet İlmi Dergi* 58/1 (Mart 2022), 40.

³⁵ Râzî, *Tefsîrü'l-fahri'r-Râzî*, 4/174; Öztürk, "Öfke Kontrolünde Allah ve Ahiret İnancının etkisi", 40.

³⁶ Ebû Alî el-Fazl b. Hasan Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü'l-Murtezâ, 1427), 3/260.

³⁷ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 772; Tîbî, *Fütûhu'l-gayb*, 5/333.

³⁸ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 772.

³⁹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 401.

⁴⁰ 'Askerî, *el-Furûk*, 119; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 394.

⁴¹ 'Askerî, *el-Furûk*, 120.

⁴² Alâeddin Ali b. Yahyâ Semerkandî, *Tefsîrüs-Semerkandî: Bahrü'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1413), 1/429; Kurtubî, *el-Camî'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 6/139.

boğazlamaktan, hayvanların birbirlerini öldürmelerini görerek insanın öldürülebileceği düşüncesine varmıştır.⁴³

İlgili pasajda قتل fiili ve müştakları tekrar ettikçe القاف sesinin tekrar ettiğini görmekteyiz. 27. ayette kaf harfi on kez geçmiştir. Bilindiği üzere, Arap dilinde bir harfin, hareketin veya sükunun aynı örnekte tekrarlanması hoş karşılanmaz. Bu selasette kaf harfinin tekrarı beşerin imkân gücünün üzerindedir. Kelimeler arasında tenafur ve ta'kid de yoktur. Bu harfle sesin bir araya gelmesi durumun korkunçluğunu ortaya çıkarır. Dahası kelimelerin böyle tekrar etmesi etkili bir nağme meydana getirir. Kelimeler arasındaki bu seslerin uygunluğu cümledeki tınıyı ortaya çıkarır. Bu, iç musikidir ve konunun tabiatıyla uygunluk gösterir. Aynı zamanda bu durum olayın duygusal ve vicdani tarafına işaret eder. Kelimeler dizimi ve tekrar sebebiyle sert bir sese sahiptir. İşte bütün bunlar kâf harfinden kaynaklanır. Bu ifadeler olayın dehşeti sebebiyle maktulün içerisinde yol açtığı dalgalanmalara işaret eder.

1.6. Bast (البسط)

Bast (بسط) bir şeyi uzatmak manasındadır.⁴⁴ بَسَطَ العِزْرَ “özüne kabulü,” بِسْطَ يَدُكَ “serbest el” anlamlarına gelir.⁴⁵ بَسَطَ يَدَهُ “el uzatmak” manasındadır.⁴⁶ بَسَطَ kelimesinin anlamı kullanıldığı harfi cere göre değişmektedir. ل ile kullanıldığında el uzatılanın lehine bir durum söz konusudur, إلى ise sadece şer için kullanılır. Bu kullanım farkını Şura suresinin 27. ayetinde وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ “Allah kullarına rızıklarını bolca verseydi...” görmekteyiz. Ayette عِبَادِهِ denilmemiş, لِعِبَادِهِ denilmiştir.⁴⁸ Mâide surenin 11. ayetinde اذْهَبْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ “Çünkü onlar size el uzatan (sizi öldürmek isteyen) bir topluluktur.” Bir fayda söz konusu olduğunda بَسَطَ kökünden bir kelime ل harfi ceri ile, bir kötülük, zarar söz konusu olduğunda ise إلى harfi ceri kullanılmaktadır.⁴⁹ Bu kötülük 28. ayet (لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ) bağlamında öldürmeye teşebbüstür.⁵⁰

1.7. İsm (الائم)

İsm (ائم) kelimesi zenb (ذنب) anlamıyla beraber⁵¹ yavaş olmak, geri durmak manalarına da gelmektedir. Hayırlı bir durum karşısında yavaş davranmaktır. Bir kimse geri durduğunda, vazgeçtiğinde ائِمَّ فلانٌ denilir.⁵² Helal olmayanı yapmak,⁵³

⁴³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tunisiyye, 1984), 6/171.

⁴⁴ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 92.

⁴⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 3/1116.

⁴⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 56.

⁴⁷ Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, thk. Mektebetü tahkîki't-türâs fî müesseseti'r-risâle (Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 1998), 759.

⁴⁸ Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, 3075.

⁴⁹ Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, 3075.

⁵⁰ Muhammed Murtazâ Huseynî Zebîdî, *Tâcû'l-'arûs min cevahiri'l-kamûs* (Kuveyt: Matbaatü Hukümeti'l-Kuveyt, 1385), 19/142.

⁵¹ Cevherî, *es-Sihâh*, 5/1857.

⁵² İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 27.

⁵³ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 1074.

sevaptan geri durmak manasındaki bu kelime,⁵⁴ ayet bağlamında ise Kâbil'in yavaş davranması, o gelgitler içerisinde öldürmeme fikrinden geri durması anlamına gelir.

1.8. Tavva'a (طَوَّعَ)

طَوَّع kolaylaştırdı manasındadır.⁵⁵ Ayette, Taha suresinin 96. ayetindeki (سَوَّلْتُ) gibi طَوَّع fiili kullanılmıştır. طَوَّع kolaylaştırdı, imkân verdi manasını barındırmakla, güzel gösterdi anlamındaki سَوَّلَ den çok daha vurguludur. Bunda سَوَّلَ de olmayan netice elde edene kadar gösterilen bir gayret, cehd ve vakit vardır. سَوَّلَ de ise kolay bir şekilde doğrudan olur; çünkü sadece bir şeyi güzel göstermeyi ifade eder. Eğer bir işi kolaylaştırma durumu söz konusu değilse, bu fiil kullanılmaz. Mesela طَوَّعْتُ الْحَدِيدَ "Demiri işlevsel hale getirdim." cümlesi mümkünken, طَوَّعْتُ الْمَاءَ ise kullanılamaz.⁵⁶

1.9. Zulüm (الظلم)

Bir şeyi yerinden başka bir yere koymak anlamındadır.⁵⁷ Bu, eksiklik, fazlalık; vaktinde ya da yerinde yapmamak suretiyle gerçekleşir.⁵⁸ Zulüm üç türdür. İnsanla Allah arasında, insanla başka insan arasında, insanla kendi nefsi arasında.⁵⁹ Burada Kâbil'in başka bir insana karşı haddi aşmak suretiyle zulm işlemesi söz konusudur.

1.10. Bahs (البحث)

يَبْحَثُ fiili aramak, istemek manasındadır.⁶⁰ Bir şey bulmak için toprağı eşelemek manasında kullanılır.⁶¹ Ayette karga toprağı eşelemiş, adeta Kâbil'e cesete ne yapması gerektiğini öğretmiştir. طَلَب ise hem bu manada hem başka manada kullanılır.⁶²

1.11. Sev'e (السَّوْءَ)

Avret anlamındaki⁶³ سَوَاءَ kelimesiyle cinsel organlar kinaye edildiği söylenece⁶⁴ bu kelime görülmesi rahatsız eden,⁶⁵ güzel olmayan her şey için kullanılır.⁶⁶ Ayette ölünün kötü kokması, bedeninin ezilmiş, kesik bir vaziyette olmasına işaret eder.⁶⁷ İbn Âşur (ö. 1284/1868) bu manzaranın yani çirkin olanı örtmenin aynı zamanda beşerin ilmi taklid ve tecrübeyle kendisinden daha zayıf alemdekinden bir

⁵⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 19.

⁵⁵ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmidî't-Tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vüçûhi't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdüsselam Şâhîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 1/613.

⁵⁶ Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, 3078.

⁵⁷ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 553; Cevherî, *es-Sihâh*, 5/1977; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr*, 1134.

⁵⁸ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 318.

⁵⁹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 319.

⁶⁰ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 47.

⁶¹ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*, 77; 'Askerî, *el-Furûk*, 323.

⁶² 'Askerî, *el-Furûk*, 323.

⁶³ Cevherî, *es-Sihâh*, 1/52.

⁶⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 255.

⁶⁵ Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, 4/11; İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/173.

⁶⁶ Mustafavî, *et-Tahkîk*, 5/305.

⁶⁷ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/173.

şey öğrenme anlamında ilk medeniyeti sayılacağını ifade etmiştir.⁶⁸ Cesedin tamamının kastedilmesi de imkân dahilindedir. Bu durumda ilgili yerlerin örtülmesinin çok daha önemli olduğuna bir vurgudur. Cüz'iyeye alakasıyla mecaz-ı mürsel olur.

2. Sarf Yönünden Tahlil

Bu başlık altında kurban (القربان) kelimesinin mastar oluşunu طَوَّع fiilini tef'ül babının ifade ettiği anlam bakımından, تَقَبَّلَ fiilini ise sülâsi mücerred ile tefe'ül bablarının arasındaki kullanım farkı dikkate alınarak incelenecektir.

2.1. Masdar Kullanımı

Kurban kelimesi burada mastardır,⁶⁹ bu sebeple tesniye gelmemiştir.⁷⁰ إِذْ قَرَّبَا ifadesi “iki kişi bir kurban takdim etti” anlamında değil, إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانَيْنِ “her biri bir kurban takdim etti” manasındadır.⁷¹ Nitekim aynı kullanımı فَاجْلِسُوا لَهُمُ ثَمَانِينَ جِلْدَةً “Onlara seksen sopa vurunuz.”⁷² ayetinde de görmekteyiz.⁷³ Onların hepsine seksen değnek değil, her birine seksen değnek vurunuz anlamındadır.

2.2. Sülâsi Mücerred ile Tefe'ul (التفعل) Babı Arasındaki Fark

قَبِلْتُ الْهَدِيَّةَ cümlesi “Onu aldım” manasına gelir.⁷⁴ الْقَبُولُ ve التَّغَبُّلُ bir şeyin kabulü için razı olarak yönelmek anlamına gelir.⁷⁵ Hem sülâsî mücerredten hem tefe'ulden (التفعل) aynı manaya gelmekle beraber tefe'ul babındaki anlamı diğerine göre daha baskın, daha belirgindir.⁷⁶ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ “Allah sadece muttakilerin (kurbanlarını) kabul eder.” cümlesindeki takabbul (التقبُّل), kabulden (القبول) ileri bir aşama olduğu, her ibadetin kabul edilmeyeceği, özel bir şekilde yapılanın kabul edileceğine, sonunda hediye ve benzeri ödül gerektirdiğine bir işarettir.⁷⁷

2.3. Tef'il (التفعيل) Babı Kullanılması

طَوَّع fiili Kâbil'in içinde fırtınalar koptuğunu, iç çekişme yaşadığını gösterir.⁷⁸ Tef'il babı tekellüf de ifade eder. Fiilin bu babta kullanılması katilin epey bir düşündüğüne, uzun süre tereddütler yaşadığına, sonra öldürme fikrinin, kötülüğü emreden nefsi emmaresinin baskın geldiğine delalet eder. Muhtemelen Kâbil

⁶⁸ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/174.

⁶⁹ Ebü'l-Bekâ Abdullah b. el-Hüseyn Ukberî, *et-Tibyân fî 'irâbi'l-Kur'an* (Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, 1440), 1/556; Tîbî, *Fütûhu'l-gayb*, 5/333.

⁷⁰ Râzî, *Tefsîrû'l-fahri'r-Râzî*, 4/174; Ukberî, *et-Tibyân fî 'irâbi'l-Kur'an*, 1/556; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1/266.

⁷¹ Ukberî, *et-Tibyân fî 'irâbi'l-Kur'an*, 1/556; İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/170.

⁷² en-Nûr 24/4.

⁷³ Ukberî, *et-Tibyân fî 'irâbi'l-Kur'an*, 1/556; Muhammed Cevâd Magniya, *et-Tefsîrû'l-kâşif* (Beyrut: Dâru'l-Envâr, ts.), 3/45.

⁷⁴ Mustafavî, *et-Tahkîk*, 9/201.

⁷⁵ Mustafavî, *et-Tahkîk*, 9/203.

⁷⁶ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer Bikâî, *Nazmu'd-durer fî tenâsübi'l-âyâtî ve's-suver* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 6/113; Mustafavî, *et-Tahkîk*, 9/203.

⁷⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 393.

⁷⁸ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/172.

eylemini, Hâbil'in kendisini vazgeçirmek için bütün söylediklerini, getirdiği mantıklı ifadeleri reddettikten sonra gerçekleştirmiştir. Hâbil'in sözleri karşısında yumuşadığını söylemek de mümkündür.⁷⁹

amelin kendisine vurgu varsa مَا عَمِلُوا أَحْسَنَ عَنْهُمْ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَوْ لَئِكَ الَّذِينَ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا”⁸⁶ örneğinde olduğu gibi عن ile kullanılır. تقبل fiilinin عن ile kullanımı Kur’an’da sadece bu ayette geçmektedir.⁸⁷

3.3. Atıf Harfinin Kullanımı

إِنَّمَا يَنْتَقِبُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ile قَالَ cümleleri arasında herhangi bir atıf ya da nida harfi bulunmamaktadır. Biri diğerine benzer, ona yakın bir durumdadır. Her iki taraf için de vaziyet son derece ciddidir. Bir taraf öldürmek istiyor, bu oldukça zorlu bir husustur. Diğer taraf ise kendini ölümden korumaya çalışıyor, bu da en az o kadar zordur. Bu nedenle iyi düşünmesi, dikkatli ve seri hareket etmesi gerekmektedir

Yine aynı şekilde إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ile إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ ile cümleleri arasında atıf harfi kullanılmadığı görülmektedir. Bunlardan her birinin öldürme fikrinden alıkoymaya yetecek gerekçe olduğuna bir işarettir.

(فَطَوَّعَتْ, فَقَتَلَهُ, فَأَصْبَحَ, فَبِعِثَ). Fiillerinin başında ف atıf harfinin getirildiği dikkat çekmektedir. Tertip ifade eden bu harf olayların peş peşe gerçekleştiğini göstermektedir.

3.4. Şart Üslubunun Kullanımı

Arap dilinde kullanılan üsluplardan birisidir. Bir iş ya da eylemin meydana gelmesi, başkasının vuku bulmasına bağlı olan kiptir. Şart üslubunda şart edatları, şart ve ceza/cevap fiilleri bulunur.⁸⁸ Şart ve cevap fiilleri mazi ve müzari siga gelebilir. Siga mazi olsa da anlam itibarıyla çoğunlukla müstakbeldir. Çok sayıda şart edatı vardır, إِنْ bunların başında gelir. Şart edatlarının geneli fiilleri cezm eder. Bu edatların kimi sadece şart fiilini, kimi de hem şart hem cevap/ceza fiilini cezm eder.

3.4.1. إِنْ ile إِذَا Kullanımı Arasındaki Fark

Arap dilinde إِنْ şart edatı; meydana gelmesi muhtemel, kuşkulu, nadir, farazi ve imkânsız durumlar için kullanılır.⁸⁹ إِذَا ise gerçekleşmesi kesin ya da bu ihtimalin yüksek olduğu hususlar için getirilir.⁹⁰ إِذَا فَمَتُّمُ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Namaz kılacağınız zaman yüzlerinizi yıkayın.”⁹¹ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ “Hasta ya da seferde iseniz yahut büyük abdestinizi yapmışsanız...”⁹² İlkinde bir çok sebebe bağlı olarak abdest tekrarlandığı için yani daha sık yapıldığından إِذَا, cünüplük taharete göre

⁸⁶ el- Ahkâf 16.

⁸⁷ Sâmerrâî, *Es’ile beyâniyye*, 55.

⁸⁸ Osman Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 189.

⁸⁹ Fâdıl Sâlih Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv* (Beyrut: Dâru İhyâ et-Türâsi’l-Arabiyyi, 1428), 4/59.

⁹⁰ Mustafa Galâyînî, *Cami’ud-durûsi’l-Arabiyye*, thk. Ali Süleyman Sibâre (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1441), 309; Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv*, 4/61.

⁹¹ el-Mâide 6.

⁹² el-Mâide 6.

daha nadir gerçekleştiği için *إِنْ* gelmiştir.⁹³ Burada Hâbil kardeşinin kendini öldürmeye teşebbüs ihtimalini düşük görmektedir. Bu sebeple *إِنْ* kullanılmıştır.

3.4.2. Şart Fiilinin Sigası ve Zamanı

Bilindiği gibi şart fiilinde mazi sığa çoğu kez istikbal manası verir.⁹⁴ Fakat fiilin mazi olmasıyla muzâri olması arasında fark vardır. Mazi kullanımı olayın tek bir kez olduğuna, muzâri ise tekrar ve teceddüde işaret eder.⁹⁵ Kur'an'da örneklerini görmek mümkündür: *إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ* “Sadakaları açıktan verirsiniz ne ala”⁹⁶ Sadakaları açıktan vermek tekrarlanacağı için teceddüd manasını ifade eden muzâri, *فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا* “... Eğer kadınları boşarsanız...”⁹⁷ *... EĞER boşarsa helal olmaz ...*⁹⁸ *... EĞER kadınları boşarsanız...*⁹⁸ Fakat boşanma bir kere olacağı için bu iki ayette mazi sığa kullanılmıştır.⁹⁹ *وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَا* “Kim bir mü’mini hata ile öldürürse...”¹⁰⁰ Hata ile kullanımda mazi getirilmiştir; çünkü bir kere olur. *وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا* “Kim bir mü’mini bilinçli olarak öldürürse...”¹⁰¹ Bilinçli öldürmede ise muzâri kullanılmıştır; çünkü bu tekrarlanır.¹⁰²

Burada *بَسَطْتُ* mazi kullanılması Hâbil’in, Kâbil’in kendisini öldürmek için bir kere teşebbüs etmesinin yeteceğini düşündüğüne, ya da ölümün bir anda gerçekleşeceğine işarettir.¹⁰³

3.5. *وَإِنَّكَ وَبِائْتِي* İfadelerinde Takdir Edilen Harf-i Cer

وَإِنَّكَ ifadesi beni öldürmekle sana yazılacak günah, *وَإِنَّكَ* ise senin daha önceki günahın anlamındadır.¹⁰⁴ Önceki günah Kâbil’in evlilik konusunda Allah’ın hükmünü kabul etmemesi, ona isyan etmesiydi.¹⁰⁵ İlk izafette zarfiyet manasındaki *فِي* harf-i cerinin, ikincisinde ise aidiyet anlamındaki *لِ*’nin takdir edildiği görülmektedir.

3.6. *فَطَوَّعَتْ نَفْسُهُ* ile *فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ* Arasındaki Fark

فَطَوَّعَتْ نَفْسُهُ cümlesindeki *لَهُ* pekiştirmek için gelmiştir.¹⁰⁶ Kâbil’in iç güdülerinin onu ayartmasının yoğunluğuna bir işarettir. Arap dilinde bu kullanım mevcuttur. “Malını حفظت مالهُ” ifadesi “Zeyd’in malını (onun lehine) korudum.” *حفظت لِرَزيدٍ مالهُ* “Biz senin göğsünü ألم نشرخ لك صدرك” dan daha vurguludur. Bunun benzeri

⁹³ Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn Süyûtî, *el-İtkân fî’ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed İbrahim Ebu’l-Fazl (Kahire: el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-‘Amme li’l-Kitab, 1394), 2/178.

⁹⁴ Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv*, 4/47.

⁹⁵ Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv*, 4/48.

⁹⁶ el-Bakara 2/271.

⁹⁷ el-Bakara 2/230.

⁹⁸ el-Bakara 2/236.

⁹⁹ Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv*, 4/49.

¹⁰⁰ en-Nisâ 4/92.

¹⁰¹ en-Nisâ 3/93.

¹⁰² Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv*, 4/50.

¹⁰³ Sâmerrâî, *Meânî’n-nahv*, 4/66.

¹⁰⁴ Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, *Fethü’l-kadîr: el-Cami` beyne fenneyi’r-rivâye ve’d-dirâse min `ilmi’t-tefsîr*, ed. Yusuf Guş (Beyrut: Dâru’l-Marife, 1428), 2/45; Kâsımî, *Mehâsinü’t-te’vîl*, 4/109.

¹⁰⁵ Şa’râvî, *Tefsîrû’s-Şa’râvî*, 3076.

¹⁰⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/613.

açıp genişletmedik mi."¹⁰⁷ ayetinde de görülmektedir. Bu, *الم نشرح صدرك*'den daha pekiştirmeli bir ifade biçimidir.¹⁰⁸

3.7. أَصْبَحَ Fiilinin Kullanımı

3.7.1. أَصْبَحَ Fiilinin Zamanı

İbn Âşur *فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ* ifadesindeki *أَصْبَحَ* fiilini zahiriyle değerlendirip öldürmenin sabah vakti gerçekleştiğini ifade etse de¹⁰⁹ bu, isabetli değildir. Ayetteki *أصبح* fiili *صار* manasında kullanılmıştır.¹¹⁰ Zira Araplar bir iş yapıp sonucu hüsrarla neticelendiğinde *أصبح فلان خاسر الصفة* ifadesini kullanır, burada vakti dikkate almazlar.¹¹¹ Kur'an'da yirmi sekiz yerde geçen bu fiil üçü hariç hepsinde ceza ve şerde kullanılmıştır.¹¹² *فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ* cümlesinde *أصبح* fiili ile (*فأصبح من الخاسرين*) de olduğu gibi bütün zaman dilimi kastedilmiştir.¹¹³ Cüz'iyet alakasıyla mecaz-ı mürsel olarak da değerlendirilebilir. Gündüzün başlangıcı ve günlük yapılacak işlerin hareket noktası olduğu için sabah vakti özellikle zikredilmiştir.¹¹⁴ *فَأَصْبَحَ* (ö. 333/944) *فَأَصْبَحَ* ifadesindeki *أصبح* fiilinin *يُصْبِحُ* anlamına gelmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Yani ahirette pişman olacaktır. Bunun örneği *قُلْتُ إِنَّ مَرِيَمَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ الْهَيْنَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَادُّ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ* "Allah şöyle diyece Ey İsa, insanlara Allah'ı bırakıp ta bani ve annemi ilah edinin diye sen mi söyledin kulluk edin diye sen mi dedin."¹¹⁵ Ayetinde de vardır. Buradaki *قَالَ* fiili *يقول* manasındadır.¹¹⁶

فَتَكُونُ مِنَ أَصْحَابِ النَّارِ ifadesindeki *فَأَصْبَحَ* ifadesindeki hüsrân *النَّارِ* ifadesinden hareketle ahiretteki kayba işaret edebileceği gibi; ne yapacağını bilmez hali, umudunu, ümidini kaybetmesi gibi kötü halet-i ruhiyesi sebebiyle dünyada kaybeden olarak nitelendirilmesi de mümkündür.

Ebû Hayyan (ö. 745/1344) Kur'an'da *فَتَكُونُ مِنَ أَصْحَابِ النَّارِ* sözünün kâfirler için kullanıldığından hareketle Kâbil'in kâfir olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷ Burada Kâbil'in yaptığı çirkin bir iş sebebiyle cehennemde cezalandırılacağı belirtilmektedir.¹¹⁸ Bu

¹⁰⁷ el-İnsirâh 94/1.

¹⁰⁸ Tîbî, *Fütûhu'l-gayb*, 5/339; Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endülisî Ebû Hayyân, *Tefsîrû'l- bahri'l-Muhît*, ed. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Alî Muhammed Muavvez (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 5/155.

¹⁰⁹ İbn Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/173.

¹¹⁰ Cevherî, *es-Sihâh*, 1/380; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 1/156; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî İbn Arafe, *Tefsîru İbn 'Arafe*, thk. Celâl Eyyûti (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008), 2/117.

¹¹¹ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 1427, 3/263.

¹¹² Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, 1/217.

¹¹³ Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. el-Kelbî İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*, ed. Muhammed Salim Haşim (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 1/224.

¹¹⁴ Semîn Halebî, *ed-Durru'l-masûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed Harrât (Dimeşk: Dâru'l-Kâ', ts.), 4/247.

¹¹⁵ el-Mâide 5/116.

¹¹⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, ed. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayıncılık, 2005), 4/204.

¹¹⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 5/153.

¹¹⁸ Kurtubî, *el-Camî'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 7/416.

cümle Hz. Âdem dönemindekilerin de yaptıklarından dolayı cennet ve cehennemde cezalandırılacaklarını gösterir.¹¹⁹

فَأَصْبَحَ نَادِمًا ifadesi فَاَصْبَحَ مِنْ النَّادِمِينَ cümlesi de فَقَدْ خَسِرَ'den daha vurguludur.¹²¹ pişmanlığına işaret eder.¹²⁰

3.8. Nida Harfi

Hayıflanma manasındaki¹²² وَيْل kelimesi Sibeveyhi'den (ö. 180/796) nakledildiğine göre helak durumunda da kullanılır.¹²³ وَيْلَة şeklinde ta-ı marbuta eklenerek gelmesi mübalağa ifade eder. وَيْلَتَى (veyletâ)'daki elif ya mütekellimden bedeldir.¹²⁴ Zira aslı وَيْلَتِي (veyletî)'dir.¹²⁵ Burada gayr-i akile yani helaka, ölüme nida edilmesi, Kâbil'in içinde bulunduğu bu çok sıkıntılı durumdan sadece onun kurtaracağını düşünmesine bir işarettir.¹²⁶ Cürmün çirkinliğini de gösterir. Çünkü böyle bir şeyi sadece, helakı hak edenler yapar. Bu durumu, ardından gelen soru ifadesi açıklar. Karganın bulduğu çözümü kendi bulamadığı için şaşırılmaktadır; çünkü öldürdükten sonra kardeşine ne yapacağı hususunda aklı ve idraki azalmış, bunu akılsız bir kuştan öğrenmiştir.

3.9. Zamirin Mercii

أَخ kelimesi anne baba bir kardeş, birisi ayrı süt kardeşliğinin yanı sıra kabile, din sevgi, muamele ortaklığını da ifade eder.¹²⁷ Buradan hareketle سَوَاءَ أَخِيَّ ifadesindeki zamirin Hâbil'e de ölü bir kargaya gitmesi de ihtimal dahilindedir; fakat doğru olan Hâbil'e gitmesidir.¹²⁸

4. Belâgat Yönünden Tahlil

Bu başlık altında إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ, قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ cümlelerindeki hazifler ile مَا أَنَا بِبَاسٍ ile بَسَطْتُ cümlesindeki ta'rize, bağlamında isim cümlesi ile fiil cümlesi arasındaki kullanım inceliklerine, Arap söz diziminde cümleyi oluşturan öğelerin sıralamasında takdim te'hirine, bir başkasının kötülüğünün istenmesi noktasında (أَرَادَ) irade fiilinin mecaz kullanımı ve فَطَوَّعْتُ لَهُ نَفْسَهُ cümlesindeki یتناب'a dikkat çekilecek.

¹¹⁹ Kurtubî, *el-Cami'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 6/136.

¹²⁰ Ebü'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed Sehâvî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Mûsâ Ali Mûsâ Mes'ûd, ed. Eşref Muhamed b. Abdullah Kassâs (Kahire: Dâru'n-Neşr li'l-Câmi'ât, 1430), 6/224; İbn Âşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/174.

¹²¹ Sehâvî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/223.

¹²² Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 550.

¹²³ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 1427, 3/263.

¹²⁴ Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr*, 1/429.

¹²⁵ Kurtubî, *el-Cami'u li-ahkâmi'l-Kur'an*, 6/145.

¹²⁶ Şa'râvî, *Tefsîrü's-Şa'râvî*, 3081.

¹²⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, 22.

¹²⁸ İbn 'Atiyye, *el-Muharrerü'l veciz*, 2/181.

4.1. Hazif

“Kurbanı kabul edilmeyen kabul edilene dedi.” takdirindedir.¹²⁹ Bu ifadenin failinin kurbanı kabul edilmeyen, haset eden kardeşin olduğu anlaşılmaktadır. Failin açıkça zikredilmemesi, bağlamdan anlaşılması sebebiyledir. Zira bunun benzeri Arap dilinde çoktur. إِذَا اجْتَمَعَ “Sefih ile halim-selim kimse bir araya geldiğinde övülür.” denildiğinde övülenin halim-selim kimse olduğu anlaşılır. Yine وَإِذَا رَأَيْتَ الظَّالِمَ وَالْمَظْلُومَ أَعْنَتْ “Zalimi ve mazlumu gördüğünde yardım edersin.” ifadesinde yardım edilenin mazlum olduğu açıktır. Ama مَرَّ بِي رَجُلٌ وَامْرَأَةٌ فَأَعْنْتُ “Bana bir adam ve bir kadın geldi ben de yardım ettim” denildiğinde karine olmadığından kime yardım edildiği belli değildir.¹³⁰ İkisine de yardım edilmişse cümlelerin فَأَعْنَتْهُمَا جميعاً şeklinde kurulması gerekir.¹³¹

لَمْ تَقْتُلْنِي وَأَنَا لَمْ إِئْمًا يَنْقِلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ sözünün öncesinde hazif olduğu ifade edilerek “Niçin beni öldüreceksin, ben kötü bir şey yapmadım, kurbanımın kabul edilmesinde benim bir kabahatim yok” benzeri sözler takdir edilmiştir.¹³² Aralarında bu konuşma geçmese de Hâbil, Kâbil’in niçin öldürmek istediğini anlayıp sormaması da mümkündür. Çünkü Hâbil, daha önce kendisine düşmanlığa sebebiyet verecek başka herhangi bir şey yaşanmadığından hareketle Kâbil’in kendisini öldürmek istemesinin sebebinin sadece bu olayla ilgili olduğunu anlamış da olabilir.

بَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي التَّرَابِ cümlesinde de hazif vardır. “Allah, ölü bir karga için toprağı eşsin diye bir karga gönderdi takdirindedir.”¹³³ Bu durum insanın bir konuda bilgisi olmasa da onu öğrenme kabiliyeti olduğuna bir işaretir.¹³⁴

4.2. Üslub-ı Hakim

Kâbil’in لَا قَاتِلَكَ seni kesinlikle ama kesinlikle öldüreceğim sözüne, Hâbil’in إِئْمًا يَنْقِلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ifadesiyle cevap vermesi anlamsız gibi gözükebilir. Fakat burada üslub-ı hakîm sanatı icra edilmiştir.¹³⁵ Onun kurbanının kabul edilmemesinin, hasedinden kaynaklandığını anladığına işaret eder. Bu ifade, Allah’ın sadece mümin ve muttaki kimselerin amellerini kabul edeceğini gösterir.¹³⁶ Şu da belirtilmeli ki buradaki takva amel yönünden değil, şirk açısndandır.¹³⁷ إِئْمًا يَنْقِلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ cümlesi kurbanın kabul edilme şartını göstermektedir. Hâbil’in muhatabıyla konuşmasına delil ifade eden sözle başladığı görülmektedir. Bununla öldürölmekten kurtulmayı,

¹²⁹ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân*, 1427, 3/260.

¹³⁰ Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd b. Abdullah Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, ed. İbrahim Şemsüddîn (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1423), 1/209; Ebû’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fî ‘ilmi’t-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, ts.), 2/334.

¹³¹ Ferrâ, *Meâni’l-Kur’ân*, 1/209.

¹³² İbn ‘Atiyye, *el-Muharrerü’l veciz*, 3/145; Râzî, *Tefsîrü’l-fahri’r-Râzî*, 4/175; Kurtubî, *el-Cami’u li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 6/135; Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-muhît*, 5/146.

¹³³ Kâsımî, *Mehâsinü’t-te’vîl*, 4/111.

¹³⁴ Merâgî, *Tefsîrü’l-Merâgî*, 6/101.

¹³⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/611.

¹³⁶ Tîbî, *Fütûhu’l-gayb*, 5/334; Şirbînî, *es-Sirâcü’l-münîr*, 1/428.

¹³⁷ İbn ‘Atiyye, *el-Muharrerü’l veciz*, 3/145.

kardeşinin aklını başına almasını amaçlamaktadır. Hitabında yumuşaklık da göze çarpmaktadır. Diğerinin ise kardeşini dinlemeyi sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

4.3. Ta'riz (التعريض)

“Zira ben alemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım”. cümlesi “sen Allah'tan korkmuyorsun” anlamında katil kardeşi için ta'riz,¹³⁸ aynı zamanda “Allah'tan korkmalısın” manasında onun için bir irşaddır.¹³⁹ Buradaki إني ifadesinin ta'il manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

4.4. İsim Cümlesi ile Fiil Cümlesi Farkı

Ayette Kâbil'in eylemi ile ilgili fiil kullanılırken (بَسَطْتُ), Hâbil'in (مَا أَنَا بِبَاسِطٍ) ile ilgili isim kullanılmıştır. İsim kullanılması Hâbil'in adeta ben böyle birisi değilim; bu vasıf ve karakterde birisi değilim demiş olduğuna işaret eder.¹⁴¹ Eğer burada fiille cevap verilseydi, ‘ben şu an elimi uzatmam ya da gelecekte elimi uzatmayacağım’ manasına gelirdi. Fakat kastedilmek istenen bu değildir. ‘Ben böyle biri değilim, bu vasıflarda biri değilim’ manası verilebilmesi için fiil yerine isim tercih edilmiştir. Hâbil'in cevabının ism-i fâil sigası ile ifade edilmesi, sadece şu an ya da gelecekte değil, hiç bir vakit ben bu işi yapmam manası vermektedir. Bu, fiil ile nefiyden daha belgiğdir; çünkü burada herhangi bir zaman dilimi gözetilmemiştir.¹⁴² “Ben seni öldürmeye yeltenecek karakterde biri değilim.” Olumlu isim cümlesi makam yardımıyla nasıl sübutun devamına delalet ediyorsa, olumsuz isim cümlesi de olmama/bulunmama'nın devamına delalet eder, devamın olmamasına değil.¹⁴³ Hâbil'in bu sözü her ne kadar nefsi müdafa için olsa bile öldürmenin ne kadar bir büyük cürüm olduğunu düşündüğüne işaret eder.¹⁴⁴

4.5. Cümlelerin Ögelerinin Sıralaması

لَنْ بَسَطْتُ إِلَيْكَ Burada car-ı mecrurun sarîh mefule takdimi, öldürmeye teşebbüsün zararının ve getireceği felaketin önce öldürecek olana döneceğine bir işaret eder.¹⁴⁵

¹³⁸ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 5/150; İbn Arafe, *Tefsîru İbn 'Arafe*, 2/107; Ebû'l-fazl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmud Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ani'l-'Azîm ve Seb'i'l-Mesânî* (Beyrut: İdâretü't-Tıbbâti'l-Müniriyye, ts.), 3/283.

¹³⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 3/283.

¹⁴⁰ Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, 1/266.

¹⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/613; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/477; Râzî, *Tefsîrü'l-fahri'r-Râzî*, 11/212; Fâdıl Sâlih Sâmerrâî, *Meânî'l-ebniye fî'l-'Arabiyye* (Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1436), 12,13.

¹⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/613; Râzî, *Tefsîrü'l-fahri'r-Râzî*, 11/212; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, 3/477; Tîbî, *Fütûhu'l-gayb*, 5/338; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 3/283; Sâmerrâî, *Meânî'l-ebniye*, 12,13; Sedat Sağdıç, “Arap Dilinde İsm-i Fâil ile Fiil Arasındaki Kullanım İncelikleri: Kur'an-ı Kerim'den Örnekler Çerçevesinde”, *Dergiabant: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 9/1 (Mayıs 2021), 420.

¹⁴³ Ahmed Mîkari b. Ahmed Hüseyin Şümeyle Ehdî, *el-Burhân fî 'irâbi âyâtî'l-Kur'an* (Beyrut: el-Mektebe el-'Asriyye, 1430), 3/37.

¹⁴⁴ İbn Âşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/171.

¹⁴⁵ Ehdî, *el-Burhân fî 'irâbi âyâtî'l-Kur'an*, 3/37.

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ ifadesinde kardeş kelimesinin zikredilmesi yaptığı için kötülüğünü ortaya koymak içindir. Öneme istinaden car mecrur takdim etmiştir.

4.6. Fiilin Mecaz Manada Kullanılması

29. ayetteki إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَبْنِيَ بِأَثْمِي وَأَتَمِّكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ “Benim ve senin günahını yüklenip cehennemliklerden olmanı isterim.” ifadesi Hâbil kendi günahının üstlenilmesini nasıl ister sorusunu akla getirmektedir. Hâbil’in iradesi/istemesi (أُرِيدُ), sonuçta böyle olur, kaçınılmaz olarak bu gerçekleşir manasındadır. Aynı kullanım وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا “Biz bir beldeyi helak etmek istediğimizde oranın zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına emrederiz, onlar da kötülük işlerler, böylece helake müstahak olur.”¹⁴⁶ ayetinde söz konusudur. Buradaki أردنا fiili ile onların helakının kaçınılmaz olarak gerçekleşeceği bilgisinin Allah’ta olduğu vurgulanmıştır.¹⁴⁷ Nitekim benzerleri Arap dilinde görülmektedir. إذا أراد التاجر “Tüccar muhtaç olmak istediğinde zarar ziyan her taraftan gelir.” ve إذا أراد المريض أن يموت ازدادت أمراضه شدة “Hasta ölmek istediği zaman hastalığının şiddeti artar.” Bu örneklerde ne tüccarın muhtaç olmak ne de hastanın ölmek istemesi vardır.¹⁴⁸

4.7. Itnab (الانطاب)

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ ifadesi sözün uzatılması gibi anlaşılabilir. İcazlı olarak sadece فَقَتَلَهُ kullanılabilirdi. Fakat onun bu durumunun yani aklına gelenlerin kötülüğünü, korkunçluğunu, kalbinin katılgınlığını ifade etmek için böyle geldi. Bu durum sözün uzatılması sayılmaz.¹⁴⁹

SONUÇ

Beş ayet gibi kısa bir pasajda yer alan bu kıssada çok yoğun dil ve belagat inceliklerinin olduğu görülmektedir. Bir dil mucizesi olan Kur’an için şaşılacak bir husus değildir.

Kıssada ilgili bağlamda tercih edilen kelimedenden kıssanın çok önemli olduğu, bir masal gözüyle bakılmaması, ibret alınacak hadiseler olarak değerlendirilmesi

¹⁴⁶ el-İsrâ 17/16.

¹⁴⁷ Ahmed b. Abdülcebbâr Kâdi Abdülcebbâr, *Tenzihü'l-Kur'an 'ani'l-metâ'in*, thk. Hudr Muhammed Nebhâ, ed. Rıdvan Seyyid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 251; Ebû Alî el-Fazl b. Hasan Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 1426), 6/178-179; Râzî, *Tefsîrül-fahri'r-Râzî*, 20/178; Tîbî, *Fütûhu'l-gayb*, 9/259; Muhammed b. Muslihiddin Mustafa el-Kücevî el-Hanefî Şeyhzâde - Muhammed Abdulkadir Şahin, *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde alâ tefsiri'l-Kâdi Beyzâvî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 5/364; Sedat Sağdıç, *Kur'an'da Temsilî Anlatım (Zemahşerî'nin Keşşâf Tefsiri Örneğinde)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2024), 122.

¹⁴⁸ Kâdi Abdülcebbâr, *Tenzihü'l-Kur'an*, 251; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 1426, 6/178-179; Râzî, *Tefsîrül-fahri'r-Râzî*, 20/178; Şeyhzâde - Muhammed Abdulkadir Şahin, *Hâşiyetü Şeyhzâde*, 5/364; Sağdıç, *Kur'an'da Temsilî Anlatım*, 123.

¹⁴⁹ İbn Âşûr, *Tefsîrüt-tahrîr ve't-tenvîr*, 6/172.

gerektiği anlaşılmaktadır. Yine seçilen kelime, kıssanın toplumda eksik bilindiğine, Hz. Peygamberin kıssayla ilgili bir bilgisinin olmadığına işaret etmektedir.

Kullanılan fiilin babı olayın taraflarının halet-i ruhiyesini anlamaya, aralarındaki konuşmalarının seyrini çıkarmaya imkân vermektedir. En başta vazgeçirilemeyecek kararlıkta gözüke bile bir kimsenin yaşadığı iç muhasebe neticesinde içinde fırtınalar koparak, söylenilenlerden özellikle sakın ve mantıklı sözlerden etkilenebileceği sonucuna varılmıştır. Tercih edilen bir edat, muhatabın öldürme eylemini gerçekleştirme ihtimalinin tespit edilebileceğini göstermektedir. Kullanılan sigadan öldürmenin sürece yayılarak mı, yoksa anında mı gerçekleşeceği, bunun için kaç kere teşebbüs gerektiği hakkında bilgi sahibi olunabileceği anlaşılmaktadır.

Fiil aldığı harf-i cere göre birbirine zıt manaya imkân sağlamaktadır. Bu harf-i cere göre kazandığı anlam bir eylemde bulunan kişinin psikolojisini yansıtabilmektedir. Fiilin sonuna gelen eke göre bir kimsenin yapacağı bir iş konusundaki kararlılığı tespit edilebilmektedir. Yine bu ek, sözün muhatabının konuyla ilgili bilgisinin olup olmadığını anlamamıza olanak tanımaktadır. İsim cümlesi ile fiil cümlesi arasındaki kullanım farkından karakter tahlili yapılabileceği sonucuna varılmıştır. Kullanılan atıf harflerinden, olayların aralarındaki geçen süreyi tahmin etme imkânı elde edilmiştir. Bu harfler eylemi yapanın psikolojisinin kısa sürede nasıl değişebileceğini göstermektedir. Bazı yerlerde atıf harfi kullanılmaması da bir konuda muhatabı ikna etmek için söylenen sözlerin birbirine benzerliğine ve bunların etki gücünün tespit edilebileceğine işaret etmektedir. Cümle öğelerinin normal sıralanışının değişmesi bir olayın neticesiyle ilgili detayı göstermektedir. Yine izafette takdir edilen harf-i cerin önemli meselelerin çözümüne katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Arap dilindeki mecaz olgusunun, büyük kelâmî meselelerde bile kelime takdir etmek, başka kıraatlere başvurmak gibi te'villere ihtiyaç duyulmadan çözüme katkı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Kıssadaki Arap dilinin bu kullanım nüktelerinin farklı ilimler özellikle de psikoloji, sosyoloji, ahlâk, kelâm ve fıkıh için müstağni kalınamayacak ehemmiyete sahip olduğu tespit edilmiştir. Arap Dili ve Belagatı anabilim dalının lisansüstü düzeyde Kur'an'ı özellikle de kıssaları bu çerçevede ele alıp incelemesinin Kur'an mesajının daha net anlaşılmasına çok büyük katkı sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Ebû'l-fazl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmud. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ani'l-'Azîm ve Seb'î'l-Mesânî*. 30 Cilt. Beyrut: İdâretü't-Tıbbâti'l-Müniriyye, ts.
- 'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullah b. Sehl. *el-Furûku'l-lugaviyye*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım, 1427.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. ed. Mahmut Abdulkadir Arnâvut. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 2. Basım, 2004.
- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer. *Nazmu'd-durer fî tenâsübi'l-âyâtî ve's-suver*. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh: Tacü'l-lüga ve sıhâhü'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgâfur 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-Melayîn, 3. Basım, 1404.
- Dündar, Mazhar. "Kur'an'da 'Kâbil-Hâbil Kıssası' Bağlamında Hırs Meselesinin Tahlili". *İslami Araştırmalar Dergisi* 33/2 (ts.), 617-636.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endülisî. *Tefsîrû'l- bahri'l-Muhît*. ed. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Alî Muhammed Muavvez. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, ts.
- Ehdelî, Ahmed Mîkari b. Ahmed Hüseyin Şümeyle. *el-Burhân fî 'irâbi âyâtî'l-Kur'an*. 5 Cilt. Beyrut: el-Mektebe el-'Asriyye, 1430.
- Ferrâ, Ebû Zekerıyyâ Yahya b. Ziyâd b. Abdullah. *Meâni'l-Kur'ân*. ed. İbrahim Şemsüddîn. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1423.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub. *el-Kâmûsü'l-muhît*. thk. Mektebetü tahkîki't-türâs fî müesseseti'r-risâle. Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 6. Basım, 1998.
- Galâyînî, Mustafa. *Cami'ud-durûsi'l-'Arabiyye*. thk. Ali Süleyman Sibâre. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1441.
- Halebî, Semîn. *ed-Durru'l-masûn fî 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed Muhammed Harrât. Dımeşk: Dâru'l-Kâ', ts.
- Harman, Ömer Faruk. "Hâbil ve Kâbil". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 376-378. İstanbul: İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi, 1996.
- İbn Arafe, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî. *Tefsîru İbn 'Arafe*. thk. Celâl Eyyûti. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2008.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tunisiyye, 1984.
- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l veciz fî tefsîri'l-Kitabi'l-'Azîz*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1422.
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. el-Kelbî. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl*. ed. Muhammed Salim Haşim. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ. *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*. thk. Enes Muhammed Şamî. Kâhire: Dâru'l- Hadîs, 1429.
- İbn Manzûr, Ebû'l- Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el Ensarî er-Rüveyfî. *Lisanü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr - Muhammed Ahmed Hasbillah. 6 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, ts.

Kâdi Abdülcebbâr, Ahmed b. Abdülcebbâr. *Tenzîhü'l-Kur'an 'ani'l-metâ'in*. ed. Rıdvan Seyyid. thk. Hudr Muhammed Nebhâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2008.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2006.

Kâsımî, Muhammed Cemalüddin. *Mehâsinü't-te'vîl:Tefsîrû'l-Kâsımî*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn's-Sûd. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1424.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Camî'u li-ahkâmî'l-Kur'an ve'l mübeyyinü limâ tezammanehü mine's-sünne ve âyi'l-furkân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1427.

Magniya, Muhammed Cevâd. *et-Tefsîrû'l-kâşif*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Envâr, ts.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. ed. Bekir Topaloğlu. 17 Cilt. İstanbul: Mizan Yayıncılık, 1. Basım, 2005.

Merâgî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrû'l-Merâgî*. 30 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1. Basım, ts.

Meydânî, 'Abdurrahmân Hasan Habenneke. *el-Belâgatü'l-Arabiyye 'üsüsühâ ve 'ulûmuhâ ve fûnûnühâ ve suverun min tatbîkâtihâ bi-heykelin cedîdin min tarîfin ve telîdin*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 4. Basım, 1434.

Mustafavî, Hasan. *et-Tahkîk fî kelimâtî'l-Kur'ani'l-Kerîm*. 14 Cilt. Tahran: Merkezü Neşri Âsârî'l-'Allâme el-Mustafavî, 1. Basım, 1385.

Osman Aşçıoğlu. "Arap Dilinde Şart Kipi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/4 (1992), 189-200.

Öztürk, Mahmut. "Öfke Kontrolünde Allah ve Ahiret İnancının etkisi (Habil-Kabil Örneği)". *Diyanet İlmi Dergi* 58/1 (Mart 2022), 33-60.

Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1423.

Râzî, Muhammed Fahrüddin Ziyâuddin Ömer er-. *Tefsîrû'l-fahri'r-Râzî: et-Tefsîrû'l-kebîr: Mefâtîhü'l-gayb*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1426.

Sağdıç, Sedat. "Arap Dilinde İsm-i Fâil ile Fiil Arasındaki Kullanım İncelikleri: Kur'an-ı Kerim'den Örnekler Çerçevesinde". *Dergiabant: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 9/1 (Mayıs 2021), 403-426.

Sağdıç, Sedat. *Kur'an'da Temsilî Anlatım (Zemahşerî'nin Keşşâf Tefsiri Örneğinde)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2024.

Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Es'ile beyâniyye fî'l-Kur'ani'l-Kerîm*. el-İmârât-Kâhire: Mektebetü's-Sahabe-Mektebetü't-Tâbi'in, 1429.

Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Meânî'l-ebniye fî'l-Arabiyye*. Dimeşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1. Basım, 1436.

Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Meânî'n-nahv*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ et-Türâsî'l-Arabiyyi, 1428.

Sehâvî, Ebû'l-Hasen Alemüddîn Alî b. Muhammed b. Abdissamed. *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*. ed. Eşref Muhamed b. Abdullah Kassâs. thk. Mûsâ Ali Mûsâ Mes'ûd. Kahire: Dâru'n-Neşr li'l-Câmi'ât, 1430.

Semerkindî, Alâeddin Ali b. Yahyâ. *Tefsîrû's-Semerkindî: Bahrü'l-ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1413.

Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn. *el-İtkân fî'ulûmî'l-Kur'ân*. thk. Muhammed İbrahim Ebu'l-Fazl. 4 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l 'Amme li'l-Kitab, 1394.

Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsîrû's-Şa'râvî*, ts.

Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethü'l-kadîr: el-Camî` beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâse min `ilmi't-tefsîr*. ed. Yusuf Guş. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1428.

Şeyhzâde, Muhammed b. Muslihiddin Mustafa el-Kûcevî el-Haneî - Muhammed Abdulkadir Şahin. *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde alâ tefsîrî'l-Kâdî Beyzâvî*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr*. ed. İbrahim Şemsüddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 1438.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vili 'Âyi'l-Kur'an: Tefsîrû't-Taberî*. 15 Cilt. Beyrut-'Ammân: Dâru İbn Hazm-Dâru'l-A'lâm, 1. Basım, 1423.

Tabersî, Ebû Alî el-Fazl b. Hasan. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 1. Basım, 1426.

Tabersî, Ebû Alî el-Fazl b. Hasan. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dârül'-Murtezâ, 1. Basım, 1427.

Teftâzânî, Sa'düddin. *Muhtasarü's-Sa'd: Şerhü telhîsi kitâbi miftâhi'l-'ulûm*. thk. Abdülhamid Hendavî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1431.

Tîbî, Şerefüddin el-Huseyn b. Abdillâh. *Fütûhu'l-gayb fî'l-keşf'an kınâi'r-reyb*. 17 Cilt. Ebû Zabî: Caizetü Dübey ed-Devliyye li'l- Kur'ani'l-Kerim, 1. Basım, 1434.

Ukberî, Ebû'l-Bekâ Abdullâh b. el-Hüseyn. *et-Tibyân fî 'irâbi'l-Kur'an*. 2 Cilt. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, 1. Basım, 1440.

Yıldız, İbrahim. "Kur'ân'da Kardeş Şiddeti: Hâbil-Kâbil ve Hz. Yûsuf Kıssalarına Psikolojik Bir Bakış". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/1 (Haziran 2020), 73-95.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ Huseynî. *Tâcü'l-'arûs min cevahiri'l-kamûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatü Hukumeti'l-Kuveyt, 1385.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf'an hakâiki gavâmidî't-Tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdüsselam Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1995.